

جایگاہ تکریم والدین و آثار آن

حمید رضا حسنی

فهرست

۴	چکیده
۴	مقدمه
۶	فصل اول:
۶	کلیات
۷	بیان موضوع:
۷	ضرورت و اهمیت
۷	اهداف تحقیق:
۱۰	فصل دوم:
۱۰	تکریم والدین
۱۱	گفتار اول: اهمیت احسان به پدر و مادر از نظر آیات و روایات
۱۱	آیات: ۱- مقام پدر و مادر در میان قوم یهود:
۱۲	برنامه ای برای زنده ماندن ملت ها
۱۳	۲- بهترین عمل بعد از توحید:
۱۷	۵- برترین توصیه نسبت به پدر و مادر:
۱۷	شان نزول:
۱۸	۶- سپاسگزاری از پدر و مادر:
۲۰	روایات:
۲۰	روایت اول:
۲۰	روایت دوم:
۲۱	روایت سوم:
۲۱	روایت چهارم:
۲۲	روایت پنجم:
۲۲	روایت ششم:
۲۳	روایت هفتم:

۲۳ ..... روایت هشتم:

۲۳ ..... روایت نهم:

۲۴ ..... روایت دهم:

۲۴ ..... گفتار دوم: راههای احترام به والدین

۲۸ ..... نتیجه گیری

چکیده

در تمام ادیان الهی، پدر و مادر از جایگاه بالایی برخوردار هستند و احترام به آنان بسیار سفارش شده است. هدف از این تحقیق بررسی این موضوع است که جایگاه پدر و مادر برای فرزندان تبیین شود و آثار احترام به ایشان بازگو گردد. در این تحقیق به حقوق والدین در زمان حیات و ممات آنان اشاره شده است و همچنین جایگاه والدین در آیات و روایات مورد بررسی قرار گرفته شده و راههای احترام به والدین نیز بیان شده است.

منابع مورد استفاده در این تحقیق علاوه بر قرآن و نهج البلاغه، کتب روایی مثل اصول کافی، فروع کافی، بحار الانوار، ... و کتب اخلاقی و ... و به روش توصیفی کتابخانه‌ای می باشد.

حاصل این بررسی آن است که دین نگاه ویژه‌ای به والدین داشته و حقوق زیادی برای آنان شمرده است. به طوری که سعادت انسان در گرو احترام به والدین است و همچنین احترام، آثار زیادی را برای فرد به دنبال دارد.

مقدمه

هستی و وجود هر انسانی از خداوند متعال می باشد و بعد از او پدر و مادر هستند که سبب ورود انسان به این دنیا هستند و ما شاخه ای از وجود آن دو هستیم که اگر آنها نبودند و نمی آمدند ما هم الآن نبودیم.

انسان فراموشکار وقتی به قدرت و موقعیتی رسید، دوران عجز و کوچکی خویش را از یاد می برد و پدر و مادر و زحمات طاقت فرسای آنان را فراموش می کند و این ناسپاسی است .

انسانیت و اخلاق ایجاب می کند که پاسدار این دو گوهر باشیم و در حال حیاتشان از نیکی و احسان و پس از مرگشان از صدقات و یاد نیک غفلت نکنیم.

ما امتداد وجودی والدین خودیم و فرزندان ما تداوم وجود مایند، چگونگی بر خورد ما با پدر و مادر و احترام و نیکی به آنها سبب می شود که فرزندان ما نیز در نسل آینده، حق شناس و قدردان و نیکوکار به بار آیند و همانگونه خواهند بود که ما با والدین خویش رفتار می کنیم.

ادای حق والدین و انجام سپاس زحمات آنان نیز مانند حق خدا و شکر نعمتهایش از عهده توانایی ما خارج است و تنها باید زبان به عجز بگشاییم و بال تواضع و فروتنی به زیر پای آن دو فرشته بگستریم.

با این حال، توجه به مقام پدر و مادر و شناخت قدر و منزلت آنان نزد خداوند، زمینه ادای بخشی از حق بزرگ آنان را فراهم می سازد. بنابراین نقش حیاتی و بسیار ارزشمند پدر و مادر در رشد فرزندان بر کسی پوشیده نیست و فرزندان که در اثر زحمات طاقت فرسای والدین خود بزرگ می شوند و به جایی می رسند، لازم است که زحمات پدر و مادر را فراموش نکنند و ارزش مقام آنان را بشناسند و بدانند که وجودشان پس از خدا از وجود پدر و مادر است.

فصل اول:

کلیات

بیان موضوع:

این تحقیق به جایگاه تکریم والدین و آثار آن می پردازد و در ضمن آن احسان و نیکی به والدین در آیات و روایات، حقوق والدین، پیامد های عاق والدین و..... نیز بررسی می شود .

ضرورت و اهمیت

آیات و احادیث بسیاری در موضوع والدین وجود دارد به طوری که در چهار آیه قرآن بعد از مساله توحید به احسان و نیکی به والدین اشاره شده است . به عنوان نمونه در آیه ۳۶ سوره نساء می فرماید: واعبدوا الله ولا تشركوا به شیئا و با لوالدین احسانا (خدا را بپرستید و هیچ چیز را همتای او قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید.) این چهار آیه به تنهایی نشان دهنده اهمیت و ضرورت احسان به والدین است تا جایی که احترام به والدین رادر تمامی حالات ،حتی در صورت مشرک بودن نیز واجب می داند، مگر در صورتی که انسان را به گناه وادار کنند، و این امر نه تنها در دین مبین اسلام بلکه در تمام ادیان سفارش و مورد تاکید بوده است.

اهداف تحقیق :

اهداف کلی :هدف کلی این تحقیق آن است که فرد را با جایگاه والای پدر و مادر آشنا نماید .

اهداف جزئی : هدف نهایی از این تحقیق شناخت جایگاه تکریم والدین و راههای کسب احترام به والدین است.

تاریخچه:

بحث راجع به والدین از زمان حضرت آدم (علیه السلام) وجود داشته است و در طول تاریخ و با آمدن قومیت های جدید و همچنین در ادیان مختلف توسط رسولان و بزرگان هر قوم و ملیت دنبال می شد و از ارزش و جایگاه والایی در نزد آنها بر خورد دار بود.

کتاب حقوق والدین به نوشته حجه الاسلام سید جعفر میر عظیمی که در مورد حقوق والدین است و در ۷ بخش تدوین شده است که می توان به ارزش پدر و مادر و اهمیت مقام پدر و مادر از دیدگاه آیات قرآنی و از منظر روایات و احادیث معصومین (علیهم السلام) که در ۳۵۰ صفحه به تالیف رسیده است اشاره کرد. این کتاب بسیار جالب و جذاب است ولی اگر به تفسیر روایات پرداخته می شد بهتر بود. کتاب حقوق والدین بر فرزندان از دیدگاه اسلام نوشته سید مهدی علوی در سه بخش تدوین شده است. در این کتاب به حقوق والدین از دیدگاه قرآن و... اشاره شده است.

نوع تحقیق :

نوع تحقیق کتابخانه ای و روش آن توصیفی می باشد.

فصل دوم:

تکریم والدین

پروردگار عالم چون می دانست که حقوق پدر و مادر بر فرزندان بسیار فراوان است از این رو در آیات متعددی به آن اشاره کرده و فرزندان را به کمال مراعات حقوق آنان توصیه و سفارش فرموده است. اکنون برای روشن شدن چهره فروزان والدین، قبل از هر چیز دستِ مدد به سوی قرآن دراز می کنیم؛ همان کتابی که رهگشای زندگی انسانها در دنیاست و اگر مسلمانان در تمام امور، چه فرهنگی و چه اقتصادی یا امور دیگر، قرآن راسرلوحه زندگی خود قرار بدهند، از سعادت دنیا و آخرت برخوردار خواهند شد.

قرآن مجید، در آیات متعددی دستور می دهد که به والدین نیکی کنیم که همه اینها به مقام والای والدین اشاره دارد. به عبارت دیگر آفریدگار جهان در بیان احترام به پدر و مادر به ذکر یک آیه قرآن اکتفا فرموده است. بلکه در آیات متعددی به این موضوع اشاره نموده است. و این آیات را در یک سوره قرآن جمع نکرده است و در سوره های مختلف بیان فرموده است تا خوانندگان هنگام قرائت پی در پی متذکر اهمیت احسان و نیکی های غیر قابل جبران آنها بشنود و پیوسته در نظر بگیرند در این قسمت به چند آیه به طور نمونه اشاره می نمائیم.

گفتار اول : اهمیت احسان به پدر و مادر از نظر آیات و روایات

آیات:

۱- مقام پدر و مادر در میان قوم یهود:

« واذخذنا میثاق بنی اسرائیل الا تعبدون الا الله و بالوالدین احساناً^۱». ترجمه: « به یادآورید زمان اینکه از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدای یگانه پرستش نکنید و به پدر و مادر نیکی کنید». در این آیه سخن از پیمان است که خداوند از بنی اسرائیل گرفته و آنها را بواسطه ی شکستن این پیمان شدیداً مورد سرزنش قرار می دهد. در این پیمان چندین مطلب آمده است من جمله دو مورد ذیل:

---

^۱ بقره (۲) آیه ۸۳.

۱- پیمان می گیرد که خدای یگانه را پرستش کنید و در برابر هیچ بتی سر تعظیم فرود نیاورد.

۲- نسبت به پدر و مادر احترام و نیکی کنید.

برنامه ای برای زنده ماندن ملت ها

شأن نزول این آیه شریفه درباره ی یهود است و در عین حال یک سلسله قوانین کلی و عمومی را برای همه ی ملل دنیا در بردارد، عوامل زنده ماندن، بقاء و سرافرازی ملت ها و رمز شکست آنان را یادآور می شود

الف: ازدیدگاه قرآن، سرافرازی و سربلندی ملتها در صورتی امکان پذیر است که خود را به قوی ترین قدرت و ریشه دارترین نیرو متکی سازند و در هر فراز و نشیبی زندگی با او مرتبط باشد و از او مدد جویند به قدرت تکیه کند که فنا و زوال در او راه نداشته باشد.

اگر چنین کنند از هیچ کسی ترس و وحشت نخواهد داشت و پیروزی و موفقیت آنها تضمین شده است و معلوم و هویدا است که چنین مبدئی جز آفریدکار جهان نخواهد بود آری این تکیه گاه خداوند است.

ب: و از طرف دیگر، برای بقاء و جاودانگی ملت‌ها هم بستگی خاصی بین ملت‌ها و افراد لازم است این عمل در صورتی ممکن است که هر کس و هر فردی نسبت به پدر و مادر که شعاع زندگی آنهاست و بعد نسبت به خویشاوندان و اقربا و بعد از آنها نسبت به تمام افراد اجتماع و جامعه احترام بگذارد و با نیکی رفتار کند تا اینکه: همه بال و پر یکدیگر باشند!

۲- بهترین عمل بعد از توحید:

« واعبدوا الله و لا تشركوا به شيئاً و بالوالدين احساناً! »^۱ « و خدا را پرستید و هیچ چیز را همتای او قرار ندهید! و به پدر و مادر نیکی کنید... »

در آیه فوق چندین مورد از حقوق اسلامی اعم از حق الهی و بندگان او و آداب معاشرت با مردم اشاره شده است.

۱- نخست مردم را به عبادت و پرستش ذات باری تعالی و ترک شرک و بت پرستی که ریشه‌ی اصلی تمام برنامه‌های اسلامی است دعوت می‌کند دعوت به توحید و یگانه پرستی روح را پاک و نیت را خالص، اراده را قوی و تصمیم را برای انجام هر کاری و برنامه‌ی مفیدی محکم می‌سازد از آنجا که آیه بیانگر یک

^۱ تفسیر نمونه/ج ۱/ ص ۳۸۲-۳۸۷.

^۲ نساء/ ۳۶.

سلسله از حقوق اسلامی است قبل از همه حقوق خداوند بر مردم را اشاره نموده و فرمود: «واعبدوا الله و لا تشركوا به شيئاً».

۲- به حق پدر و مادر اشاره کرده و توصیه می‌کند: « نسبت به آنها نیکی کنید » و بالوالدین احساناً» کمتر موضوعی در قرآن مثل حق والدین مورد تاکید قرار گرفته است اینکه حق والدین در چندین مورد بعد از دعوت به پرستش خدای یگانه قرار می‌گیرد بیانگر اهمیت آن است علاوه بر این از چنین تعبیرهایی مکرر استفاده می‌شود میان یگانه پرستی و احسان والدین ارتباط و پیوندی وجود دارد و در حقیقت این چنین هم است چون بزرگترین نعمت، نعمت هستی و حیات است که در درجه اول از ناحیه ی خدا است و در مراحل بعد به پدر و مادر ارتباط دارد ، زیرا فرزند بخشی از وجود پدر و مادر است.

بنابراین ترک حقوق پدر و مادر ، هم دوش شرک به خدا است^۱.

۳- نسبت به پدر و مادر نیکی کنید:

« قل تعالوا اتل ما حرم ربکم علیکم الا تشركوا به شيئاً و بالوالدین احساناً^۲ » ، « بگو بیاید آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده است برای تان بخوانم اینکه چیزی را شریک خدا قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید...» در این آیه به بخشی از محرمات الهی اشاره شده و جالب توجه این است که شرک به خدا و احترام به والدین را در ردیف اول قرار داده و احترام به والدین را بعد از شرک بیان می‌کند. نخست می‌فرماید به آنها بگو: بیاید تا آنچه را خدا بر شما تحریم کرده است برایتان بخوانم و بر شمارم « قل تعالوا اتل ما حرم ربکم علیکم».

۱- تفسیر نمونه/ج ۳/ ص ۴۷۹.

۲- انعام/ ۱۵۱.

۱- «اینکه هیچ چیز را شریک و هم تایی خدا قرار ندهید» «الا تشرکوا به شیئاً».

«نسبت به پدر و مادر نیکی کنید» «وبالوالدین احساناً» اگر در بیان محرمات الهی از شرک شروع می شود و نکته رمز قرآن این است که در واقع شرک سرچشمه اصلی همه ی مفاسد اجتماعی است و ذکر نیکی به پدر و مادر بلافاصله بعد از مبارزه با شرک و قبل از دستورهای مهمی همانند تحریم قتل نفس و اجرای اصول عدالت می آید دلیل بر اهمیت فوق العاده ی حق پدر و مادر در دستورهای اسلامی است این موضوع وقتی روشن می شود که می بینیم به جای تحریم آزار پدر و مادر که هم آهنگ با سایر تحریم های این آیه است موضوع احسان و نیکی کردن، ذکر شده است یعنی نه تنها ایجاد ناراحتی برای آنها حرام است بلکه علاوه بر آن احسان و نیکی در مورد آنان نیز لازم و ضروری است.^۱

۴- به پدر و مادر اُف نگوئید:

«وقضى ربك الا تعبدوا الا اياه و بالوالدین احسانا اما یبلغن عندک الکبر احدهما او کلاهما فلا تقل لهما اف و لا تنهرهما و قل لهما قولاً کریماً^۲» «پروردگارت فرمان داده است که جز او را نپرستید! و به پدر و مادر نیکی کنید هرگاه یکی از آن دو یا هر دوی آنها نزد تو به سن پیری برسد کمترین اهانت بآنها روا مدار و بر آنها فریاد مزن و گفتار لطیف و سنجیده و بزرگووارانه به آنها بگو». و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه و قل رب ارحمهما کما ربیانی صغیراً^۳ و بالهای تواضع خویش را از روی محبت و لطف، در برابر آنها فرود آر بگو: پروردگارا همانگونه که آنها مرا در کوچکی تربیت کردند، مشمول رحمتشان قرار ده.

در حقیقت در این دو آیه، قسمتی از ریزه کاریهای برخوردار مؤدبانه و فوق العاده احترام آمیز فرزندان را

نسبت به پدران و مادران بازگو می کند:

۱- تفسیر نمونه/ج ۶/ص ۴۳-۴۸.

۲- اسراء / ۲۴.

۳- اسراء / ۲۴.

۱- از یک سو انگشت روی حالات پیری آنها که در آن موقع از همیشه نیازمندتر به حمایت و محبت

و احترامند گذارده، می‌گوید: کمترین سخن اهانت آمیز را به آنها مگو!

آنها ممکن است بر اثر کهولت به جایی برسند که نتوانند بدون کمک دیگری حرکت کنند، و از جا

برخیزند و حتی ممکن است قادر به دفع آلودگی از خود نباشند، در این موقع آزمایش بزرگ فرزندان شروع

می‌شود.

آیا وجود چنین پدر و مادری را مایه رحمت می‌دانند، و یا بلا و مصیبت و عذاب آیا صبر و حوصله

کافی برای نگهداری احترام آمیز از چنین پدر و مادری را دارند و یا هر زمان با نیش زبان، با کلمات سبک و

اهانت آمیز و حتی گاه با تقاضای مرگ او از خدا قلبش را می‌فشارند و آزار می‌دهند؟.

۲- از سوی دیگر قرآن می‌گوید: در این هنگام به آنها اف مگو، یعنی اظهار ناراحتی و ابراز تنفر مکن،

و باز اضافه می‌کند با صدای بلند و اهانت آمیز و داد و فریاد با آنها سخن مگو، و باز تاکید می‌کند که با قول

کریم و گفتار بزرگوارانه با آنها سخن بگو که همه آنها نهایت ادب در سخن را می‌رساند که زبان کلید قلب

است.

۳- از سوی دیگر دستور به تواضع و فروتنی می‌دهد، تواضعی که نشان دهنده محبت و علاقه باشد و

نه چیز دیگر.

۴- سرانجام می‌گوید: حتی موقعی که رو به سوی درگاه خدا می‌آوری پدر و مادر را (چه در حیات و

چه در ممات) فراموش مکن و تقاضای رحمت پروردگار برای آنها بنما.

مخصوصا این تقاضایت را با این دلیل همراه ساز و بگو " خداوندا همانگونه که آنها در کودکی مرا

تریت کردند تو مشمول رحمتشان فرما!"

نکته مهمی که از این تعبیر علاوه بر آنچه گفته شد استفاده می‌شود این است که اگر پدر و مادر آن چنان مسن و ناتوان شوند که به تنهایی قادر بر حرکت و دفع آلودگیها از خود نباشند، فراموش نکن که تو هم در کودکی چنین بودی و آنها از هر گونه حمایت و محبت از تو دریغ نداشتند محبت آنها را جبران نما. و از آنجا که گاهی در رابطه با حفظ حقوق پدر و مادر و احترام آنها و تواضعی که بر فرزند لازم است ممکن است لغزشهایی پیش بیاید که انسان آگاهانه یا ناآگاه به سوی آن کشیده شود^۱.

۵- برترین توصیه نسبت به پدر و مادر :

« وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهِدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ^۲ » ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، و اگر آنها تلاش کنند که برای من شریکی قائل شوی که به آن علم نداری، از آنها اطاعت مکن، بازگشت همه شما به سوی من است، و شما را از آنچه انجام می‌دادید با خبر خواهم ساخت.

شان نزول:

روایات مختلفی در شان نزول آیه فوق آمده است که عصاره همه آنها یکی است و آن اینکه: " بعضی از مردانی که در مکه بودند ایمان و اسلام را پذیرفتند ، هنگامی که مادر آنها از این مساله آگاه شد تصمیم گرفت که غذا نخورد، آب ننوشد، تا فرزندش از اسلام بازگردد! گرچه هیچکدام از این مادران به گفته خود وفا نکردند و اعتصاب غذا را شکستند، ولی آیه فوق نازل شد و خط روشنی در برخورد با پدر و مادر در زمینه مساله ایمان و کفر به دست همگان داد^۳.

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۲، ص: ۷۷.

۲- عنکبوت/۸

۳- تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص: ۲۱۴.

۶- سپاسگزاری از پدر و مادر:

وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (۱۴) وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنْابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (۱۵).

وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ: و سفارش نمودیم بانسان در باره پدر و مادرش، در اینجا چون خداوند امر نموده بشکر نعمت‌های خویش لذا با اشاره خواسته تذکر دهد که شکر هر منعم واجب و لازم است و بدین جهت از پدر و مادر- که در باره فرزند احسان میکنند- سخن بمیان آورده و بر ما واجب نموده که از والدین اطاعت نموده و سپاس آنان بجای آوریم و بنکویی با آنها رفتار نکنیم، و از اینکه سپاس والدین را بدنبال سپاس خود قرار داده بدانجهت است که خداوند آفریننده انسان و والدین وسیله‌ای برای آفرینش و حفظ آن میباشند. سپس خداوند اهمیت مادر و زحمتهای او را تذکر داده میفرماید: وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ: باردار شد او را مادرش سستی بروی سستی^۲.

بنا بتفسیر «ضحاک و حسن» و چنان که «ابی مسلم» گفته مقصود نطفه پدر و نطفه مادر است که هر دو سست و ضعیف بوده، و بعضی گویند نطفه ابتداء ضعیف و تدریجاً در حمل تقویت خواهد یافت، و دیگران گویند نطفه در ابتداء مخلوقی ضعیف و تدریجاً قوی شده و پس از نه ماه انسانی کامل خواهد گردید. اما «ابن عباس و قتاده» آن را بسختی تفسیر نموده یعنی سختی بعد از سختی و تعب پس از تعب- تا آنکه فرزند دنیا بیاید.

۲-لقمان.

۳- ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۹، ص: ۱۷۳.

وَ فِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ: و باز گرفتنش از شیر در آخر سال دوم باشد زیرا نوزاد باید دو سال از شیر مادر بهره مند شود چنان که در آیه شریفه میفرماید «يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ» شیر میدهند مادران فرزندان خویشتن را دو سال کامل اگر خواهان تکمیل ارضاع او شود. و بنا بر این در این دو سال مادر مشقتهایی را بخود هموار میکند تا فرزند را تربیت کند.

أَنْ اشْكُرْ لِي وَ لِوَالِدَيْكَ: اینکه باید سپاس من و پدر و مادر خود را بجای آوری و این جمله تفسیر و توضیح جمله «وَصَيَّنَا الْإِنْسَانَ» میباشد پس سپاس خدا تعظیم او و فرمانبرداری از فرامینش بوده و سپاس پدر و مادر نیکی و احسان بآنان خواهد بود.

إِلَى الْمَصِيرُ: بسوی من بازگشت است، در این جمله اشاره‌ای بتهدید بوده زیرا تمامی انسانها در قیامت بپاداش اعمال خود میرسند.

وَ إِنْ جَاهِدَاكَ: و اگر پدر و مادرت کوشیدند.

عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي: تا شریک قرار دهی خدای دیگری را با من.

مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ: آنچه را که نیست برای تو باو دانش زیرا اگر برای خدا شریکی بود بآن دانش می‌داشتی و بصحت آن آگاهی یافته- دلیل می‌آوردی- و آنچه را که بصحه آن نتوانی معتقد شوی پس باطل بوده و بالتیجه دعوی شرک و همتایی برای پروردگار باطل خواهد بود.

فَلَا تُطِعْهُمَا: پس در این باره اطاعت آنان نکنی.

روایات:

روایات فراوانی از رسول گرامی - صلی الله علیه و آله و سلم - و خاندان رسالت درباره حقوق والدین نسبت به فرزندان نقل شده است که با بیان های گوناگون و تشبیه های بی نظیر اهمیت فوق العاده مقام پدر و مادر و خدمات و زحمات طاقت فرسا و ایثار گرانه آنان را خاطر نشان می سازند و فرزندان را به احسان و نیکی آنان تشویق می نمایند تا سعادت هر دو جهان را به دست آورند بعضی از این روایات را در اینجا بیان می کنیم.

روایت اول:

مردی مادرش را به دوش گرفته و طواف می داد، پیامبر را در همان حالت دید، پرسید: آیا حق مادرم را ادا کردم؟ فرمودند: حتی حق یکی از ناله های زمان زایمان را هم ادا نکردی^۱.

رسول اکرم (صلی الله علیه و ال) لَمَّا سُئِلَ عَنِ حَقِّ الْوَالِدَيْنِ عَلَيَّ وَوَالِدَيْهِمَا - : هُمَا جَنَّتِكَ وَ نَارُكَ^۲ ؛ پیامبر خدا - صلی الله علیه و آله و سلم - : در پاسخ به سوال از حق پدر و مادر بر فرزندانشان فرمودند: آن دو بهشت و دوزخ تو هستند.

روایت دوم:

مردی از پدرش نزد رسول اکرم - صلی الله علیه و آله و سلم - شکایت کرد حضرت پدر را خواست و پرسش نمود، پدر پیر گفت: روزی من قوی و پولدار بودم و به فرزندم کمک کردم، اما امروز او پولدار شده و به من کمک نمی کند رسول خدا (ص) گریست و فرمود: هیچ سنگ و دشمنی نیست که این قصه را بشنود و گریه نکند! سپس به آن فرزند فرمود: انت و مالک لابیک تو و دارایی ات از آن پدرت هستی^۳. الامام علی (ع)

۱- (تفسیر نور، ج ۷ ص ۳۹ به نقل از تفسیر نمونه).

۲- (میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۷۰۹۰، ح ۲۲۶۶۹).

۳- قرائتی، تفسیر نور، ج ۷ ص ۳۹ به نقل از تفسیر فرقان.

: بِرُّ الْوَالِدَيْنِ مِنْ أَكْرَمِ الطَّبَاعِ^۱ ؛ امام علی (علیه السلام) فرمود: نیکی به پدر و مادر، از ارجمندترین خصلت‌هاست.

روایت سوم:

در حدیث آمده است: حتی اگر والدین فرزند خود را زدند، فرزند بگوید: «خدا شما را ببخشد» که این کلمه همان قول کریم ((قول کریم) در تفسیر آیه ۲۳، سوره اسراء بیان شده است). است.^۲

الامام الرضا (ع) : إِنْ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ... أَمَرَ بِالشُّكْرِ لَهُ لِلْوَالِدَيْنِ، فَمَنْ لَمْ يَشْكُرْ وَالِدَيْهِ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ^۳ ؛ امام رضا (ع) خداوند عزوجل... به سپاسگزاری از خود و پدر و مادر فرمان داده است. پس هر که از پدر و مادرش سپاسگزاری نکند، از خداوند سپاسگزاری نکرده است.

روایت چهارم:

از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: «کسی که والدین خود را بیازارد مرا اذیت کرده و کسی که مرا بیازارد خدای را آزرده و کسی که خدا را بیازارد ملعون است»^۴.

عنه صلی الله علیه و آله فی وصیته لرجل: وَ وَالِدَيْكَ فَأَطِعْهُمَا وَ بَرَّهُمَا حَيِّينَ كَانَا أَوْ مَيِّتِينَ - وَإِنْ أَمَرَكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ أَهْلِكَ وَ مَالِكَ فَافْعَلْ - فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ^۵ ؛ مردی نزد پیغمبر (ص) آمد و گفت: ای رسول خدا به من سفارشی فرما و آن حضرت فرمود: چیزی را شریک خدا مگیر و گرچه به آتش سوخته شوی و

۴- (میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۷۰۹۰، ح ۲۲۶۷۲).

۵- (کافی، ج ۲ ص ۱۵۷).

۶- (میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۷۰۹۲، ح ۲۲۶۷۸).

۱- (مستدرک، کتاب نکاح، باب ۷۵).

۲- (میزان الحکمه، ص ۷۰۹۴، ح ۲۲۶۸۷).

شکنجه گردی جز که دلت پای‌بند ایمان باشد و پدر و مادرت را فرمان‌گزار باش و بآنها نیکی کن زنده باشند یا مرده و اگر بتو فرمایند از خاندان و دارائیت بیرون شود و آن را انجام بده که آن جزئی از ایمان است.

روایت پنجم:

الامام باقر: **إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكُونُ بَارًّا بِوَالِدَيْهِ فِي حَيَاتِهِمَا - ثُمَّ يَمُوتَانِ فَلَا يَقْضِي عَنْهُمَا دَيْنَهُمَا وَلَا يَسْتَعْفِرُ لَهُمَا - فَيَكْتُبُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَاقًا - وَإِنَّهُ لَيَكُونُ عَاقًا لَهُمَا فِي حَيَاتِهِمَا غَيْرَ بَارًّا بِهِمَا - فَإِذَا مَاتَا قَضَى دَيْنَهُمَا وَاسْتَعْفَرَ لَهُمَا - فَيَكْتُبُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بَارًّا**^۱ امام باقر (ع) فرمود: برآستی که بنده خدا خوشرفتار است با والدینش در زندگی و در زمان حیات آنها، سپس بمیرند و وامشان را نپردازد و برایشان آمرزش نخواهد و خدا عز و جل او را عاق نویسد و بسا که در زندگی آنان عاق باشد و نیکی نکند با آنها، و چون مردند وامشان را بدهد و برایشان آمرزش خواهد و خدای عز و جل او را احسان کند و نیکوکار نویسد.

روایت ششم:

روایت شده که مردی خدمت حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) آمد، عرض کرد:

کار زشتی نبوده مگر این که من انجام داده‌ام. آیا برای من توبه ای هست؟

حضرت فرمود: برو به پدرت نیکی کن تا کفاره گناهانت گردد. چون آن شخص رفت، فرمود: اگر

مادرش زنده بود نیکی به او بهتر بود.^۲

۱- (میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۷۰۹۴، ح ۲۲۶۸۸).

۱- (گناهان کبیره ج ۱، ص ۱۲۲)

روایت هفتم:

از امام صادق (علیه السلام) نقل شده: «من نظر الی ابویه نظر مامت وهما ظالمان له لم یقبل الله له صلاة^۱؛ هر کس به پدر و مادر (خود) به دیده دشمنی بنگرد خداوند نمازش را نپذیرد. حتی در صورتی که آن دو به او ستم (نیز) کرده باشند.

روایت هشتم:

امام باقر (علیه السلام) از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نقل می کند: پرهیزید از آزردن پدر و مادر زیرا بوی بهشت از مسافت هزار سال به مشام می رسد و عاق والدین و قطع رحم کننده و پیرمرد زنا کار و آن که جامه اش را از روی تکبر و بزرگ منشی (بلند کند که) بر زمین کشیده نشود به آن نمی رسد و به حقیقت کبریایی مخصوص ذات الهی است.^۲

روایت نهم:

از امام صادق (علیه السلام) نقل شده: اگر چیزی کمتر از «اف» وجود داشت خدا از آن نهی می کرد (اف، کمترین اظهار ناراحتی است) و این حداقل مخالفت و بی احترامی نسبت به پدر و مادر است و یکی از عقوبت، نظر تند و غضب آلود به پدر و مادر کردن می باشد.^۳

۲- (کافی: ج ۲، ص ۳۴۹).

۱- (کافی: ج ۲، ص ۳۴۹).

۲- (بحار: ج ۷۴، ص ۸۳).

روایت دهم:

از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نقل شده: «نظر الولد الی والدیه حبا لهما عباده^۱ نگاه فرزند به پدر و مادرش بعنوان دوستی آنها، عبادت است.

گفتار دوم: راههای احترام به والدین

در این بخش، به دنبال این موضوع هستیم که چگونه می توانیم این احسان و اکرام را کسب کنیم؟

۱- دقت در آیات و روایاتی که بر این مسئله تاکید و تکیه دارند:

خداوند در کلام خود، جایگاه ویژه و رفیعی را برای والدین در نظر گرفته و حق آنان را در کنار حق خود قرار داده و همانگونه که به بندگان توصیه به توحید و نفی شرک می نماید در مورد والدین نیز توصیه های موکدی بیان نموده است. به عنوان نمونه تنها به یک آیه اشاره می شود؛ آیه ای که در عین کوتاهی عبارات، دنیائی از معارف را در اختیار جویندگان حق و حقیقت قرار می دهد معارفی که تمام جامعه شناسان و روان شناسان و مشاوران خانواده باید در برابر آن زانوی تواضع بر زمین زنند خداوند در این آیه اینگونه می فرماید: «وقضى ربك الا تعبدوا الا اياه و بالوالدين احسانا اما يبلغن عندك الكبر احدهما فلا تقل لهما اف و لا تنهرهما و قل لهما قولا كريما» و اخفض لهما جناح الذل من الرحمه و قل رب ارحمهما كما ربياني صغيرا»

۱- (همان: ج ۷۱، ص ۸۰).

پروردگارت مقرر داشت که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید اگر یکی از آنها یا هر دو نزد تو به پیروی رسیدند به آنان اف مگو و آنان را از خود مران و با آنان بزرگوارانه سخن بگو و از روی لطف و رحمت، بال تواضع و فروتنی در مقابل آنان فرود آور و بگو پروردگارا برآن دو رحمت آور همانگونه که در کودکی مرا تربیت نمودند، در این آیه احسان و نیکی به والدین در کنار عبودیت خداوند قرار گرفته و نشان دهنده آن است که نیکی به والدین خود نوعی عبادت است و به عبارتی دیگر رضای خداوند در رضای والدین است.

دقت در این آیه و آیات دیگر که درباره مقام و نشان والدین بیان شده راههای احترام به پدر و مادر را به ما نشان می دهد.

روایات اهل بیت «علیهم السلام» نیز برای والدین جایگاه ویژه ای قائل شده و حق آنان را تا سر حد حق اهل بیت «علیهم السلام» و ارزش نیکی به آنان را در حد عباداتی چون نماز و جهاد قرار داده اند.

دقت در روایات متعددی که از ائمه معصومین «سلام الله علیهم اجمعین» وارد شده راهها و جایگاه احترام والدین را به ما نشان می دهد.

۲- تامل در آفات و اثرات بی احترامی به والدین:

اثرات منفی زیادی هم در دنیا و هم در آخرت شامل حال کسانی می شود که عاق والدین شده اند و نسبت به پدر و مادر خود بی احترامی کرده اند زیرا طبق فرمایش معصومین (سلام الله علیهم اجمعین) یکی از کسانی که خداوند در همین دنیا عقابش می کند کسی است که عاق والدین شده است.

امام صادق (علیه السلام) در روایتی می فرماید: (عقوق الوالدین من الكبائر لأن الله جعل العاق عصياً

شقیاً) عاق والدین از گناهان کبیره است چرا که خداوند شخص عاق را عصبی و شقی قرار داده است.^۱

آثار عاق والدین در گفتار سوم از فصل دوم همین مجموعه آمده است، تأمل در این آثار یکی از

راههای احترام به والدین می باشد.

۳- شناخت حقوق والدین و احقاق این حقوق

یکی از مسائلی که عقل سلیم هر انسانی به آن حکم می کند احترام و تکریم، نسبت به افرادی است که

به نوعی بر انسان حقی دارند اگر فردی به انسان نیکی و محبت نماید این شخص بر خود لازم می داند نیکی

او را به بهترین شکل پاسخ گوید و حداقل در قلب خود به او محبت داشته باشد.

از جمله اشخاصی که هم در زمان حیاتشان و هم در زمان مماتشان صاحب حق و حقوق هستند

والدین می باشند. و همه افراد موظف به ادای حقوق آنها هستند.

اساساً طبق قاعده عقلی و عرفی، تمام افراد جامعه حقوق متقابلی نسبت به یکدیگر بر عهده دارند که

موظف به ادای آن حقوق به صاحبان آن هستند یکی از مهمترین صاحبان حقوق، والدین انسان هستند. و

اسلام نیز که دین عقل و فطرت است این حکم عقلی و فطری را تأیید و در موارد زیادی امر به ادای این حق

انسانی نموده است.

شناخت حقوق والدین اولین مرحله از مراحل احترام و تکریم پدر و مادر می باشد که این حقوق چه

زمان حیات آن بزرگواران و چه در زمان مماتشان در فصل دوم این مجموعه آمده است.

^۱ شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵ / ص ۳۲۸.

بعد از اینکه انسان این حقوق را شناخت باید در صدد به جا آوردن این حقوق برآید زیرا صرف شناخت حقوق والدین کافی نیست بلکه باید این شناخت همراه با عمل باشد.

۴- دقت در سیره و عملکرد ائمه اطهار (علیهم السلام)، اولیاء و بزرگان در برخورد با والدینشان:

یکی دیگر از راهکارهایی که می تواند در مسئله احترام به والدین به ما کمک کند، دقت کردن در نوع برخورد ائمه معصومین (سلام الله علیهم) با والدینشان و یا نحوه برخورد این بزرگواران با کسانی که نسبت به پدر و مادرشان احترام را به جا می آوردند؛ می باشد. همچنین برخورد اولیاء و بزرگان با والدینشان نیز می تواند الگوی خوبی برای ما در نحوه برخورد با پدر و مادرانمان باشد.

۵- درخواست از پروردگار متعال

حقوق والدین آنقدر سنگین و زیاد است که اگر عنایات باری تعالی نباشد انسان نمی تواند آنها را به جا آورد و توفیقات خداوند متعال اگر شامل حال ما نشود ممکن است عاق والدین شویم پس باید از خداوند متعال درخواست کنیم آنچه که از حقوق ایشان لازم است بدانیم به ما الهام کند و توفیق به جا آوردن حقوق را نیز به ما ارزانی بدارد.

چنانچه امام سجاد (علیه السلام) در دعای بیست و چهارم از صحیفه سجادیه می فرماید: اللهم صل علی محمد و اله و الهمنی علم ما یجب لهما علی الهاماً و اجمع لی علم ذلك كله تماماً، ثم استعملنی بما تلهمنی منه و وقنی للنفوذ فیما تبصرنی من علمه حتی لا یفوتنی استعمال شیء علمتیه و لا تنقل ارکانی عن العفوف فیما الهمتیه. خداوندا بر محمد و آلش درود فرست، و دانستن آنچه درباره ایشان بر من لازم است به من الهام کن، و آموختن همه آن واجبات را بی کم و کاست برایم فراهم نما، آنگاه مرا به آنچه در این زمینه

الهام کرده ای بکارگیر و توفیق ده تا نسبت به آنچه به من بصیرت می دهی اقدام کنم، تا بکار بستن چیزی از آنچه به من تعلیم داده ای از دستم نرود و از خدمتی که به من الهام فرموده ای احساس سنگینی نکند^۱.

نتیجه گیری

دین مبین اسلام به طور کامل و جامع در آیات و روایات به حقوق متقابل والدین و فرزندان پرداخته است به طوری که ابتدا به پدر و مادر که نقش اصلی را در تولد فرزند دارند بیان می کند تمامی وظایف خود را که منجر به تولد فرزند سالم و صالح می شود را انجام بدهد و بعد از آن صریحاً به فرزند هم بیان می کند که حقوق والدین را رعایت کنند. حتی به آنها اف هم نگوید.

نیکی و احسان به والدین آنقدر مهم و با ارزش است که در چهار آیه قرآن بهد از توحید ذکر شده است. لذا اگر این مطلب مهم و با اهمیت نبود خداوند متعال آن را بعد از یگانگی خویش دستور نمی داد. حتی در این مورد روایات زیادی از اهل بیت پیامبر و ائمه معصومین (علیهم السلام) نقل شده است بنابراین بر همه مسلمانان واجب است که از دستورات و اوامر الهی که یکی از آنها احترام به والدین خود است اطاعت کنیم و در تکریم و احسان به آنها نهایت تلاش خود را به کار گیریم و در خدمت بر آنان کوتاهی نورزیم چرا که رضایت والدین رضایت خداوند متعال است، و هر گاه خداوند متعال از انسان راضی و خشنود باشد، بر کمال و سعادت می رسد و عاقبت به خیر می گردد.

نتیجه این احترام و به جا آوردن حقوق والدین انسان های شایسته و جامعه ای انسانی خواهد بود که با توجه به آیات قرآن و آموزه های دین هدف از خلقت انسان، رشد و تعالی و به کمال رسیدن آن است که بخش اعظم این رشد و تعالی در گرو رعایت کردن حقوق والدین می باشد.

^۱ محسن غرویان ، ترجمه کامله سجاده دعای بیست و چهارم.

امید است که خداوند توفیق عنایت فرماید که همه ما وجود این دو گوهر عزیز و ارزشمند را پاس
بداریم و بهترین و بیشترین محبت ها را به پای آنها بریزیم، تا سعادتی در دنیا و توشه ای برای جهان آخرت
آماده و مهیا کرده باشیم و به آنچه می خواهیم دست پیدا کنیم.

منابع

- ۱- قرآن
- ۲- نهج البلاغه
- ۳- صحیفه سجادیه

- ۴- اصفهانی، مفردات راغب
- ۵- دستغیب، گناهان کبیره
- ۶- راشدی، نهج الفصاحه
- ۷- ری شهری، میزان الحکمه
- ۸- صداقت، یکصد موضوع، پانصد داستان
- ۹- صدوق، امالی
- ۱۰- طریحی، مجمع البحرین
- ۱۱- طبرسی مجمع البیان
- ۱۲- صدوق، عیون الاخبار الرضا
- ۱۳- عاملی، وسایل الشیعه
- ۱۴- نراقی، معراج السعاده
- ۱۵- قرائتی، تفسیر نور
- ۱۶- امام حسن عسکری، تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (علیه السلام)
- ۱۷- حکیمی، اصول کافی
- ۱۸- مکارم شیراز، تفسیر نمونه
- ۱۹- مجلسی، بحار الانوار
- ۲۰- شیخ عباس قمی سفینه البحار
- ۲۱- میر عظیمی، حقوق والدین
- ۲۲- علوی، حقوق والدین و فرزندان از دیدگاه اسلام
- ۲۳- طباطبائی، المیزان.